

Brandner, Aleš

[Opera Slavica. 2012, roč. 22, Supplementum]

Linguistica Brunensia. 2013, vol. 61, iss. 1-2, pp. 257-259

ISBN 978-80-210-6254-2

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127177>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

временного литературного языка. Однако в начале XIX в. вокруг „нового слога“ Карамзина разгорелась ожесточенная борьба. Оппонентом Карамзина выступил А. С. Шишков, президент Российской академии. Шишков протестовал против заимствований и семантических калек из французского языка. Он проповедовал народность как основу культуры, народный язык должен стать важнейшим источником литературного языка, выступал за стилистически богатый литературный язык. На защиту Карамзина выступал П. И. Марков, который отстаивал идеи единства европейской культуры, пропагандировал стирание черт местного своеобразия. Ярким противником Шишкова был Д. В. Дашков, упрекавший Шишкова в недостаточном знании французского языка и проистекающих отсюда ошибках его переводов.

Кажется, что успех карамзинской реформы литературного языка был недолгим. Скоро явилось чувство неудовлетворенности состоянием русского литературного языка как со стороны лексической, терминологической, так и со стороны синтаксической.

На почве реализма, главным образом благодаря А. С. Пушкину, сформировался новый литературный язык. Пушкин сумел создать гибкий, выразительный язык, опирающийся на язык народа и использующий в ограниченной мере и церковнославянское наследие. В его творчестве закрепились общенациональные нормы литературного языка. С Пушкина начинается современный русский литературный язык и окончательно прекращается своего рода „двуязычие“ в сфере литературных речевых актов.

С начала XVIII до начала XIX в. засвидетельствованы оживленные торговые, дипломатические, научные и культурные контакты с западноевропейскими странами. Практическая потребность вызвала к жизни создание переводных и терминологических словарей и словарей непонятных слов. В книге они цитируются; читатель знакомится, как в них распределен словарный материал. Новорусский литературный язык требовал кодификации. Это вызвало к жизни его описание в виде грамматик и толковых словарей. Его нормализация произошла в грамматиках А. И. Греча (*Просторная русская грамматика*, СПб, 1830) и А. Х. Востокова (*Русская грамматика*, СПб, 1839). Началось развитие функциональных стилей новорусского литературного языка. Церковнославянский язык окончательно оттеснился в сферу литургии. Русский литературный язык, таким образом, приобрел национальный характер.

Авторский способ изложения культурологических и исторических вопросов в предлагаемом учебном пособии является одной из его особенностей. Другой его существенной чертой является множество источникового материала. Оно снабжено обилием разного рода неадаптированных примеров из труднодоступных источников с сохранением их орфографии и пунктуации. В конце книги приводится список рекомендуемой учебной литературы, список употребляемых в тексте сокращений и указатель цитированных имен. Книга предназначена как учебное пособие. По нашему мнению, она перегружена слишком подробным изложением проходимых фактов (насчитывает она почти 700 страниц). В настоящем виде она представляет собой скорее монографию, составленную на основании глубоких знаний ее автора.

Aleš Brandner

<brandner@phil.muni.cz>

Opera Slavica. Slavistické rozhledy. Supplementum. Ed.: A. Brandner, J. Gazda. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. TRIBUN, EU, s. r. o. Brno 2012, 131 s. ISSN 1211–7676

Jde o zvláštní číslo periodika *Opera Slavica*, které vychází více než 20 let péčí Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Toto číslo obsahuje referáty, které byly předneseny na jednodenní konferenci dne 22. listopadu 2011 u příležitosti nedožitých 90. narozenin profesora PhDr. **Romana Mrázka**, CSc.

Úvodní příspěvek (*K nedožitému životnímu jubileu profesora Romana Mrázka*, s. 1–3) **S. Žaží** (Brno) je zamýšlením nad životem a dílem zesnulého kolegy. O zesnulém jubilantovi bylo známo, že byl jedním z mála lingvistů ve své době, který se snažil kontaktovat zaniklou filologickou jednotu: jazyk chápal jako realizační pole literárních manifestací. **I. Pospíšil** (Brno) ve své studii (*Jazyk a literatura, lingvistika a literární věda: obnova ztracené jednoty?*, s. 4–15) analyzuje tradice filologické jednoty v minulosti i několik současných pokusů o „novou filologii“ ze strany literární vědy a lingvistiky na knize A. Korabjova *Predely filologii* (2008) a na lingvistických sbornících a studiích. Sémantické významy, které se vyjadřují v současné ruštině pomocí dativních konstrukcí, představují velmi pestrá a složitou záležitost. Jejich užívání popisuje z historického pohledu ve svém pojednání (*Z historie sémantiky ruského dativu*, s. 16–23) **A. Brandner** (Brno). **H. Flídrová** (Olomouc) se věnuje asyndetickým souvětím v odborné ruštině (jim odpovídají podřadná souvětí s obsahovými vedlejšími větami podmětnými a předmětnými), jejichž českými ekvivalenty jsou podřadná souvětí syndetická (*O jednom typu asyndetického souvětí v odborné ruštině ve srovnání s češtinou*, s. 24–28). V rusky psaném článku (*K проблеме лингво-семантической специфики интертекстуальности*, s. 29–35) se **J. Gallo** (Nitra) zaměřuje na vytčení zvláštností vědeckého diskurzu ve vztahu s fenoménem presupozice, realizací intertextuálnosti v podobě citace cizího textu a také interpretačními možnostmi různých intertextových fenoménů v politickém diskurzu. **A. Charciarek** (Katowice) se zamýšlí nad obsahem slovníkových hesel v překladových slovnících (*Фатические маркеры в переводном словаре*, s. 36–43). Konstatuje, že se v nich prakticky nefixují metatextové operátory s fatickou funkcí. Na příkladu vybraných fatických operátorů demonstruje obtížnost jejich překladu. **A. Janek** (Brno) jako spoluautor *Učebnice současné ruštiny I–II* (Computer Press, Brno 2009–2011) se ve svém příspěvku (*Na cestě s ruštinou aneb kam jsme došli po dvou letech*, s. 44–51) věnuje vybraným otázkám, které vyvstaly při jejím sestavování. Na tyto otázky se pokouší dát odpověď. **I. Janyšková** (Brno) pojednává o několika ruských nářečních slovech a jejich paralelách ve spisovné a nářeční češtině a všimá si jejich etymologie (*K několika rusko-českým lexikálními paralelám*, s. 52–56). Studie **P. Karlíka** (Brno) analyzuje případy omezení pro analytické pasivum v češtině (*Brzdy pasiva*, 57–65). Ukazuje, že koncepce, které mají k dispozici jen syntaktická pravidla derivace, přegenerovávají. Brzdy pasiva tak podle autora mohou být analyzovány syntakticky, i když intuitivně jsou vnímány jako sémantická omezení. Kognitivní potenciál slovtvorných modelů jako součást procesu pojmenování zkoumá ve svém rusky psaném pojednání (*Когнитивный потенциал словообразовательных моделей*, s. 66–80) **N. Korina** (Nitra). Materiálový výzkum byl proveden v rusko-slovenském srovnávacím pohledu. Problematice staroruských překladů z řečtiny je věnován článek **S. Oplatka** (Brno). Primárně je soustředěna pozornost na nedávno editovaný rukopis překladu *Жития юрода Андрея (Житие Андрея юродивого в контексту исторической русистики*, s. 81–90). Text poslouží autorovi pro výzkum některých jevů syntaxe staré ruštiny. Rusko-české frazeologismy obsahující komponent vlastního jména biblické postavy jsou v popředí zájmu **M. Pavlasové** (Brno). Pro zjištění jejich aktuálnosti uskutečnila autorka dotazníkový výzkum u studentů gymnázia a posluchačů filozofické fakulty (*Frazémy biblického původu s vlastními jmény – jsou /ne/ aktuální?*, s. 91–99). **J. Sokolová** (Nitra) ve svém příspěvku (*Od deskripce k explanácii. K metodologickému posunu vo výskume synchronnej dynamiky morfológie*, s. 100–106) popisuje fragmentární interpretace jako je objektivistická / subjektivistická metodologie, přirozenost, systémová responze, optimální motivace, princip kongruentních systemizací a princip homoformismu. Pojednání **V. Šaura** (Opava) je zacíleno na etymologický výklad ruských slov *твороз* a *урда* (*Вýznam a původ ruských slov твороз, урда на základě новě zjištěných реálií*, s. 107–111). Původ těchto slov nebyl dosud jasný. Autor je toho názoru, že slovo *твороз* bylo přejato z asijských jazyků, zatímco slovo *урда* se dostalo z řečtiny balkánským prostřednictvím do ruštiny. **Z. Trösterová** (Ústí nad Labem) zkoumá ve své stati na materiálu básnických textů vztah sémantiky jednotlivých slov a smyslu celého textu. Upozorňuje na případy, kdy sémantika jednoho klíčového slova ovlivňuje interpretaci celého díla. Autorka to ilustruje na příkladech vzatých z Puškinova *Evžena Oněgina* (*Sémantika jednotlivého slova a globální chápání textu*, s. 112–120). Tzv. kategorii stavu v diachronním aspektu zkoumá **O. Ušakova** (Brno).

Jako materiálová základna výzkumu jí posloužily příklady získané excerpcí Nikonovského letopisu (*Лексико-семантические разряды слов категории состояния в русском языке. На материале древнерусских летописей*, s. 121–126). Příspěvek **Z. Vychodilové** (Olomouc) je zaměřen na proces neologizace slovní zásoby současné ruštiny v oboru sociální práce a úzce souvisejících tematických oblastí (*Nová pojmenování v lexiku z oblasti sociální práce a sociální politiky*, s. 127–131). Autorka došla ke zjištění, že dynamické změny v mimojazykové realitě se v lexiku odrážejí jednak v značné koncentraci lexikálních neologismů nejrůznějších typů, jednak v existenci bílých míst v terminologii, neboť jazyk nestačí dostatečně rychle reagovat na nové skutečnosti ve sledované oblasti.

Aleš Brandner

<brandner@phil.muni.cz>

Ivor Ripka – Mária Imrichová: **Kapitoly z lexikológie a lexikografie**. 1. vydání. Prešov: Prešovská univerzita, 2011. 236 s. ISBN 978-80-555-0327-1.

S pětiletým odstupem a v rozšířené a přepracované podobě vyšla učebnice lexikologie autorské dvojice Ivora Ripky a Márie Imrichové. Podobně jako starší práce (opakovaně publikovaná v letech 2003–2006 pod názvem *Základy slovenskej lexikológie*) je učebnice určena především vysokoškolským studentům slovakistiky, avšak vzhledem k jazykové podobnosti češtiny a slovenštiny a k obecné povaze značné části výkladů může dobře posloužit i studentům bohemistiky, kteří sice mají k dispozici česká kompendia podávající souhrnný popis lexikální roviny jazyka (*Česká lexikologie* J. Filipce a F. Čermáka z roku 1985 nebo novější práce širšího záběru od F. Čermáka *Lexikon a sémantika* z roku 2010), ale postrádají účelově vytvořený učební text poskytující základní uvedení do problematiky. Tomuto záměru může recenzovaná příručka posloužit lépe.

V porovnání s prvním vydáním starší práce z roku 2003 prošla učebnice několika podstatnými změnami. Původní název *Základy slovenskej lexikológie* byl nahrazen titulem *Kapitoly z lexikológie a lexikografie*, který lépe koresponduje s obsahem knihy, neboť v dílčích, tematicky poměrně samostatných kapitolách jsou (na materiálu slovenštiny – materiálovou bází pro uváděné příklady byl *Krátky slovník slovenského jazyka*) představena základní lexikologická i lexikografická témata. Proměnu zaznamenal také vzhled a rozsah práce – počet stran vzrostl o více než třetinu (z původních 150 na 235) a útlá brožovaná skripta nabyla podoby knihy. Mnohem podstatnější jsou ale modifikace obsahové náplně a její struktura. Nové a logice výkladu lépe odpovídající je řazení některých kapitol a podkapitol (hned úvodní kapitoly *I. Slovo ako základná jazyková jednotka* a *II. Základné aspekty lexikológie* jsou ve srovnání se starší verzí skript prohozeny, část *III. Sémaziológia a onomaziológia* byla přesunuta před výklad věnovaný sémaziologicko-onomaziologické derivaci), dále došlo k zestručnění či naopak detailnějšímu propracování dílčích témat (výrazně se rozrostla závěrečná kapitola zaměřená na slovenskou lexikografii) a především byly přidány kapitoly zcela nové (část věnovaná onomastice).

Co se však nemění, je hlavní cíl učebnice – jak sami autoři uvádějí, charakter publikace zůstává informativní (ne teoretický) a účelem je podat co nejsrozumitelnější výklad pro studenty a lingvisticky neškolené uživatele spisovného jazyka, přičemž se předpokládá, že si základní výklady z knihy mohou čtenáři doplnit samostudiem doporučené literatury, jejíž přehled je spolu s dalším pomocným aparátem (abecedně řazeným věcným rejstříkem, slovníkem lexikologických termínů a soupisem v učebnici anotovaných slovenských slovníků) umístěn v závěru publikace. V porovnání s původním vydáním skript je upraven i tento pomocný aparát. Soupis literatury je aktualizován a doplněn o novější práce nejen slovenské, ale též o významné práce české (např. o již zmiňovanou monografii F. Čermáka *Lexikon a sémantika*). Rozšířen je také slovník lexikologických termínů, který podává na čtrnácti stranách stručné definice klíčových pojmů a je pomůckou pro snazší orientaci v textu a prověření nově získaných